

MIŠLJENJA, PRIJEDLOZI I KRITIKE

KULTURNO-HISTORIJSKO NASLJEDJE I NEKI ASPEKTI
INDIVIDUALNE I TURISTIČKE IZGRADNJE NA OBALNOM
POJASU

Prof. Franko Oreb

Tema ovog razmatranja nisu poznati spomenički urbani centri, već manje ruralne cjeline, čija se kulturna baština pred naglim razvitkom suvremenog života danomice sve više uništava te ih je teže zaštititi negoli urbane sklopove. Primjeri koji su nam poslužili za ovo razmatranje uzeti su s obalnog pojasa splitske općine, međutim vjerujemo da na takve pojave u većoj ili manjoj mjeri možemo naići i na čitavom obalnom pojasu Dalmacije. Dakle riječ je o starim naseljima uz obalu s tipičnim i originalnim primjercima pučkog graditeljstva, karakterističnog na čitavom obalnom pojasu Dalmacije i na otocima, gdje se izgradnja maksimalno prilagodila obliku i konfiguraciji terena. Kamene kuće s pokrovom od kamenih ploča, ili pak kupe kanalice, s luminarima, balaturama i intimnim dvorištima u svojoj skromnosti i nenmetljivosti djeluju dostojanstveno i skladno s okolnim pejzažom. Lišene dekorativnih detalja, jednostavne u svojim oblicima te stambene i gospodarske kamene kuće, građene strogo funkcionalno za potrebe našeg težaka, ribara ili pomorca s odnjegovanim perivojima

i skladnim hortikulturnim rješenjima, predstavljaju osnovne arhitektonske karakteristike tih naselja čije uske i krivudave popločane uličice upotpunjuju te ambijente svojom tipičnom slikovitošću i koloritom.

To nasljedje svojom vrijednošću i čistoćom izraza svjedoči o spontanom i promišljenom stvaranju na ovom tlu, o vitalnoj otpornosti naroda, koji se nije pasivno prepustao stranim utjecajima, već ih je tokom vremena asimilirao i pretopio zajedno s autohtonim oblicima u one tako svojstvene i čiste dalmatinske ambijente.

Nažalost, danas smo zbog industrijalizacije i tehnike, prometa, naseljavanja novog stanovništva te sve intenzivnije turističke izgradnje suočeni s činjenicom da se ta stoljećima stvarana, oblikovana i njegovana naselja zanemaruju i uništavaju, narušava im se sklad cjelovitog izgleda te se prekidaju niti koje povezuju s tradicijom. U tom društvenom procesu i izmijenjenim životnim uslovima koji traže veće dimenzije i drukčiji raspored stambenog prostora, nestaju skromni objekti pučkog graditeljstva, dok se pojedine arhitektonski skladne i slikovite ambijentalne cjeline nagrdjuju neukusnim i bezličnim betonskim novogradnjama, nadogradnjama ili dogradnjama.

Poseban problem predstavlja individualna izgradnja, koja nam danonice nanosi sve veće štete, nagrdjujući i degradirajući ne samo sklad ovih naselja nego i izvanredno vrijedne pejzažne prostore uz obalu. Prateći tu pojavu možemo uočiti da je ljestvica prekršaja dosta velika počevši od nepoštivanja uslova danih u rješenju o lokaciji, odstupanja od odobrenih projekata do bespravni podizanja objekata bez ikakve tehničke i projektne dokumentacije. Često smo svjedoci kako se ruše stara kamena zdanja da bi na njihovim mjestima nikla nova bezlična betonska ostvarenja, koja potpuno odudaraju od okolnog ambijenta, ili se pak stari kameni objekti adaptiraju na način koji nije u skladu s arhitekturom i načinom izgradnje u takvom ambijentu /rušenje dvos-

trešnih krovova i luminara i postavljanje betonskih ploča, nadogradjivanje u bloketama ili betonu, zamjena kupa kanalice ili kamenih ploča salonitnim pokrovom, uništavanje kamenih balatura, proširivanje prozora ili vrata na fasadama, uništavanje kamenih pragova itd%. Ako takvi prekršitelji budu uhvaćeni od građevinske inspekcije i zaustavljeni u radovima, često tim zahvatima toliko budu devastirani objekti ili čitavi ambijenti da su uzaludne svake intervencije službe zaštite spomenika radi vraćanja objekta u prijašnje stanje ili uskladjivanje s ambijentom. Možda bi se situacija mogla poboljšati u povećanom broju stručnih osoba /u zavodima za zaštitu spomenika, urbanističkim institucijama i općinskim upravama/ koji bi se isključivo bavili problemom tih jezgri /od davanja uvjeta za lokacije, izradom projekta do nadzora nad izvedbenim radovima/, u većoj efikasnosti građevinskih inspekcija, strožim kaznama za prekršitelje, u razvijanju osjećaja i odgovornosti samih žitelja za čuvanjem i poštivanjem narodne tradicije.

I u pogledu turističko-ugostiteljske izgradnje, gdje naravno ima i uspješnih urbanističko-arhitektonskih rješenja, ima promašaja naročito tamo gdje su prekrasni krajolici i slikovite uvale i žali postali plijen prevelikih hotela i ugostiteljskih objekata, čija se moderna ali u biti siromašna arhitektura teško uskladjuje s prefinjenom igrom okolnog tla. Današnja arhitektura koja sve više postaje čista tehnologija, osiromašujući sadržaj ljudskog, koja često puta predstavlja izraz samo ekonomskih računica, ne vodeći računa ni o osnovnim zahtjevima vezanim uz klimatske, topografske i historijske komponente sredine u kojoj se nalazi, sve više osvaja i naše terene. Nema sumnje da bi se situacija ublažila ako bi se težilo k ravnoteži odnosa i potrebi uskladjivanja izvornih vrijednosti kulturnog nasljedja i oplemenjenih slobodnih obalnih krajolika s novim planovima izgradnje. Pri izradi urbanističkih planova svakako bi trebalo imati na umu da i ova skromna ali arhitektonski intere-

santna i slikovita pučka arhitektura, također predstavlja dio historije, da takve skupine i jezgre treba sačuvati i uklopiti u jednu historijsku i arhitektonsko-urbanističku kompoziciju, koja bi jezikom kamena svjedočila o narodnom stvaralištvu. Trebalo bi svakako izbjegavati nertaj velegradnja na rub obale, koje bi mogle sakriti geografsku i povijesnu specifičnost tih naselja. Osim toga novu izgradnju u tim jezgrama treba svesti na minimum a više pažnje posvetiti njihovom očuvanju jer nema sumnje da su i te ruralno-urbanističke cjeline privlačne i korisne za naš turizam. U toj autohtonoj dalmatinskoj arhitekturi možemo naći one izvorne i iskonske elemente koji nam otkrivaju međusobne odnose i život ljudi, odnos čovjeka prema prirodi, radu, običaje, navike i društveni život. Ti elementi mogu nadahnuti suvremenog arhitekta i graditelja i pružiti mu onu asocijativnu nit koja će njegovu suvremenu tvorevinu približiti vlastitom tlu i dati joj ljudski sadržaj.

Skraćeni referat održan na Godišnjoj skupštini Turističkog saveza Hrvatske u Zagrebu, 15. ožujka 1973. god.